

Animals and Ethics

Sukhit Phaosavasdi, MD*,
Surasak Thaneepanichskul, MD*, Yuen Tannirandorn, MD*,
Manopchai Thamkhantho, MD*, Chumsak Pruksapong, MD*,
Aurchart Kanjanapitak, MD*, Hugh Leong, MD**

* Member of the Medical Association of Thailand
** hughl@comcast.net

Animals can be friends to humans. They are living creatures who have a sense of belonging and pain. They have the same life cycle as humans. Although they cannot speak a human language we will know when they get sick.

Animals, to a human's eyes can be ugly, dirty, awful, dangerous, or poisonous. They can sometimes make annoying noises. Some are huge; others are so small that they cannot be seen by naked eyes.

Animals can be very useful although some can cause diseases. Some are disease carriers such as mosquitoes, birds, and fish. They can cause diseases such as malaria, anthrax and AIDS, etc.

Many animals have a sixth sense which most people do not. They can have very sensitive noses, ears and eyes. They can detect distant smells and sounds; see objects even in the dark, under water and under ground.

"I cannot speak your language	But can merely make my animal noise
To tell my master that	My mind may be dull
But my body is powerful enough	To offer him my help
With innocent and unpretentious eyes	I offer my friendship to mankind"

Animal Usefulness

History has told us of human slavery in which humans were treated the way we currently treat animals. At present, human slavery is no longer legal. But that is not true for animals. Examples of these are:

1. Pets for pleasure.
2. Dogs as watchdogs.
3. Animals for food.
4. Hunting as a business: whales and sea lions.
5. Research: drugs, medical instruments, cosmetics, etc.
6. Entertainment: circus, monkey shows, elephant shows, cock fighting, bull racing, dog racing, buffalo racing, fighting fish, etc.
7. Transportation: elephant, horse, ox, ass, sled dog, reindeer, etc.
8. Symbols: pigeons for peace, elephants on the flag, football teams lion shield, etc.
9. Weapons of War
10. Clothes
11. Furniture
12. Communication
13. Agriculture
14. Education: Sesame Street
15. Advertisement
16. Biomaterial
17. Sports: fishing, horse riding

Ethical Considerations

Animals cannot ask us for their rights or for justice, or for religious freedom. If they are cared for by supplying them with their needs, using tenderness and care they would show their respect and faithfulness to

their masters. If they are treated badly, tortured, hurt and irritated, they would react negatively. But they could never escape from this bad treatment on their own. Whatever they do to try to escape, such as changing their skin color, running away, prolific breeding, many animal species will eventually vanish from this world; only their names to be remembered.

We can live without animals, but God and nature created humans, animals and our environment (air, water, fire and earth) to be together. If men remain selfish and care for nothing, the world will be out of balanced. How can men live in this world?

How can we treat animals ethically?

Many suggestions have been recommended. Because we use animals as a food source we must treat them well to maintain their usefulness to humans. Avoid inflicting direct and indirect torture or hurt such as we see in the treatment of street elephants or sport fishing. Be responsible for good animal care as if we and they are equal partners.

All animals are living creatures. They have the same feelings as human beings. They need love, tenderness, a sense of belonging and appreciation. How would you feel if a puppy was treated merely as a boxed gift during greeting seasons?

Vaccinations, clean cages with adequate food and water supply are required. They need to be transported with caution; not crowded, and stressed. Their living space must be natural.

We will sometimes kill a wild animal just to harvest a single organ as with a bear for its feet, a monkey for its brain, or a tiger for its penis. We know that there are laws against this but they have been largely ignored.

Wildlife needs privacy

Laboratory animal research must meet the world standard guidelines.

Most people have never owned a wild animal, have never been involved in an animal business or farms but directly or indirectly we can be affected as with SARS and Avian Flu. Many aspects of both of these are not clear, especially the medical part.

Bird Flu is believed to be transmitted from bird to human. Wild birds move from cold places in winter to warmer places. They carry viral diseases with them and affect home or farm chickens, ducks, pigs, tigers, pets and many other wild animals. Many infected children and adults have been reported to have died of Bird Flu.

The Thai economy has been badly hit by this virus. Lots of people cannot earn their living; some of them have gone bankrupted. It has ruined their lives. Currently, people consider it an enemy to our economy. It has been said in the media that Bird Flu will be the number one disaster of the decade, worse than AIDS or the Tsunami.

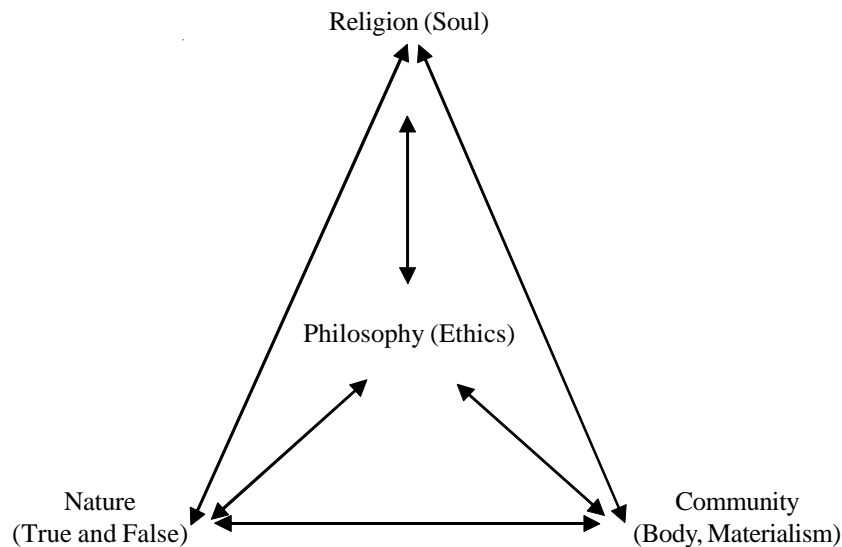
The COMEST Perspective

The World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology should try its best to persuade people to think and constantly behave ethically to animals. It is the responsibility of UNESCO: "How to implement ethics for animals at all levels of the educational curriculum".

Today's talk will not accomplish everything we wish but at least it can stimulate children to pay attention to the ethical issues of animals. The present action will bring a better future. The UNESCO fund should be allocated to teachers to attend meetings in order to set up schedule discussions on animals and ethics, and convey the outcomes of these meetings to the students in hopes that students from each corner of the world will develop their own ideas. Let them write the reports which will be carefully evaluated step by step. Let them do the reports freely, fairly, in partnership, but not in a top down order.

Facts (Fig. 1)

Religion's aim is for people to be good, to end the human life cycle (nirvana) or to be with God. Philosophy or ethics aims for people to do good and to attain a good quality of life. Community or democracy aims for people to have an adequate supply of materials such as a home, place to live, medicine, and many others to overcome nature for better life.

Nature will not be changed; day and night, hot and cold. It is composed of water, wind, fire and earth. Very small amounts of data are found, but many are unseen.

In Fig. 1, if the situation in a community is bad, full of crime, abortion, cheating, free sex, promiscuity, mafia business, even human flesh and blood eating, it would drag religion and nature down. Finally humans would have nothing. That would be the end of human beings.

Many groups of people in communes have no religion or do not believe in religion. But they think, speak and act ethically. Is it correct to say that both religion and ethics are equal?

Keywords: *Animal, Ethics*

J Med Assoc Thai 2005; 88(2): 287-93

Full text. e-Journal: <http://www.medassocthai.org/journal>

References

1. Faculty of Veterinary Sciences, Chulalongkorn University. Quality Measurement. QM-VET, 19 February 2003.
2. Third Session of the World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST). Rio de Janeiro, Brazil, 1-4 December 2003.
3. ANIMAL PEOPLE: http://www.animal_peoplenews.org.
4. Windyaningsih C, Wilde H, Meslin FX, Suroso T, Widroso HS. The rabies epidemic on Flores Island, Indonesia (1988-2003). *J Med Assoc Thai* 2004; 87: 1389-93.
5. Hemachudha T. Rabies and dog population control in Thailand: Success or Failure? *J Med Assoc Thai* 2005; 88: 120-3.
6. The National Research Committee, Ministry of Science and Technology. Ethical guideline for research. The National Institute of Research, September 1998: 8-9.
7. The National Research Committee, Ministry of Science and Technology. Ethical guideline for animal research. The National Institute of Research, September 1999: 1-13. <http://www.nrct.go.th/~animal/intro2.htm> 18/10/2547.
8. Hay T. SEATTLE POST-INTELLIGENCER. In the global village, kids every where meet at "Sesame" and Main. http://seattlepi.nwsource.com/tv/203882-sesame_16.html 18/12/47.
9. The Administrative Committee for Animal Research, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University. Guideline for animal research, 2000: 1-7.
10. The Declaration of Ethics of Veterinarians, Act of animal diseases control, Act of animal hospital and care place, Act of animal food control, Act of rabies control, Act of animal epidemic diseases, Act of wild life control, C.I.T.E.S., Thai Association of Veterinarians, 15 June 1992 .
11. Jaiman S. Study and analysis of Thai law and GATT 1995.
12. Angsuthornchaisee C. Hand book for royal officer: Act of drug 1967. Animal Drug Control Division, Animal Department. Bangkok: Agricultural co-op publisher of Thailand, 2001.
13. The National Research Committee, Ministry of Science and Technology. Report of the seminar for ethical animal using. Bangkok: Rama Garden Hotel, 11 May 1999.
14. Tsunami in Andaman sea, Indian ocean, 26 December 2004.
15. Council for International Organization of Medical Science (CIOMS). International Guiding Principles for Biomedical Research Involving Animals. Geneva, Switzerland, 1985.

สัตว์ในสายตาของคน

สุจิต เฝ้าสวัสดิ์, สุรศักดิ์ ฐานิพานิชสกุล, เยือน ต้นนิรันดร, มานพชัย ธรรมคันโธ, ชุมศักดิ์ พฤษภาพงษ์, เอื้อชาติ กาญจนพิทักษ์, ฮิว เลียง

สัตว์หลายชนิดน่ารัก เป็นเพื่อนมนุษย์ เป็นสิ่งมีชีวิต มีความรู้สึก มีความเจ็บปวด พุดภาษาคนไม่ได้ มีวงจรชีวิตเหมือนมนุษย์ ถ้าเจ็บป่วยจะมีอาการที่บางครั้งเราอาจรู้ได้

สัตว์หลายชนิดสกปรก น่ารังเกียจ ขยะแขยง มีพิษ มีอันตราย ทำเสียงดัง หนวกหู สัตว์บางชนิดตัวใหญ่มาก เช่นกันสัตว์อีกหลายชนิดตัวเล็กมากมองไม่เห็นด้วยตาเปล่า สัตว์มีทั้งประโยชน์และขณะเดียวกันก็มีโทษเป็นพาหะของโรค เช่น ยุง นก ปลา หรือทำให้เกิดโรค เช่น มาเลเรีย แอนแทรกซ์ เอดส์

สัตว์มีความสามารถพิเศษเกินมนุษย์ เช่น จมูกไว หูไว ตาไว คือมีสัมผัสที่ 6 รับรู้ไวกว่ามนุษย์ หลบหลีกภัยธรรมชาติได้ไวก่อนที่มนุษย์จะเห็นหรือสัมผัส

“พูดไม่ได้แต่มองคอยส่งเสียง

บอกนายน้อยว่าขาดคอยด้วยวิญญาณ

ด้วยแววตาใสซื่อ ไร้เดียงสา

ขอผูกจิตผูกมิตรรวมพลัง

เป็นสำเนียงเรียงร้อยถ้อยขับขาน

แต่กายยังมีไว้ให้ใช้งาน

ไว้รักษาอคมและมนต์ขลัง

ร่วมสร้างสรรค์เพื่อนมนุษย์จากจิตเอย”

การนำสัตว์ไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์

มนุษย์สามารถนำสัตว์ไปทำประโยชน์ได้หลายอย่าง เหมือนบางสมัยที่มีการนำมนุษย์ ไปใช้เป็นทาสเหมือนสัตว์ ตัวอย่างทั้งในอดีตและปัจจุบันสามารถกล่าวได้ดังต่อไปนี้

1. การเลี้ยงสัตว์ เพื่อความเพลิดเพลิน
2. การเลี้ยงสัตว์เป็นเพื่อน ใ้บ้าน
3. การเลี้ยงสัตว์เพื่อนำไปทำอาหาร
4. การเลี้ยงและการล่าสัตว์เพื่อการค้า เช่น การล่าปลาวาฬ
5. การนำสัตว์ไปทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทางการแพทย์ ไปทำยา และผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์
6. นำสัตว์ไปเพื่อการบันเทิง เช่นละครสัตว์ ละครลิง ตกปลา ตีไก่ แข่งวัว แข่งสุนัข ปลากัด วิ่งควาย ฯลฯ
7. นำสัตว์ไปเป็นพาหนะ ที่เห็นชัดเจนได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย ลา อูฐ สุนัข กวางแรนเดียร์
8. นำไปเป็นสัญลักษณ์ เช่น นกพิราบเพื่อสันติภาพ รูปช้างในธงชาติ รูปสิงโตในทีมฟุตบอล
9. นำไปทำสงคราม (สงครามยุทธหัตถี) อาวุธชีวภาพ
10. เอาไปทำเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เพอร์นิเจอร์
11. เพื่อการสื่อสาร
12. เพื่อการเกษตร ไถนา ใ้แกะ ไล่นก ล่าสัตว์
13. เพื่อการศึกษา การเรียนการสอน และการเขียนรายงาน เช่น SESAME STREET
14. เพื่อการโฆษณา

15. เพื่อผลิตชีวีสด
16. เพื่อการกีฬา

ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์

สัตว์ไม่สามารถเรียกร่องสิทธิ์ ไม่สามารถเรียกร่องความยุติธรรม แม้จะถูกควบคุมอย่างเข้มงวด หรือ กักขังอย่างทรมาณ ไม่แสดงเท็จ ไม่เสแสร้ง ไม่มีศาสนา แต่สามารถแสดงความเป็นเจ้าเข้าเจ้าของได้ สามารถแสดงความหวงแหนได้ และมักใช้พลังกำลังเพื่อความอยู่รอด เมื่อถูกทำร้าย ถูกรบกวน แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากประสงค์ของมนุษย์ไปได้ ถึงแม้จะเปลี่ยนวิธีให้เข้ากับธรรมชาติ แม้มีการสืบพันธุ์เพื่อดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ก็ถูกทำลายให้สูญพันธุ์ไปมาก

คนสามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่มีสัตว์ แต่ธรรมชาติกำหนดให้โลกนี้มีทั้งคนและสัตว์ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีกเช่น น้ำ ดิน ลม ไฟ เกลือแร่ธาตุ ถ้าคนเห็นแก่ตัวไม่แยแสกับสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อมดังกล่าวแล้ว ความสมดุลของธรรมชาติ สัตว์ พืชและคนคงสูญหายไป แล้วคนจะอยู่ในโลกนี้ได้อย่างไร ?

คนจะปฏิบัติต่อสัตว์อย่างไร ?

ในปัจจุบันมีข้อพิจารณา ดังนี้

1. ตระหนักถึงคุณค่าของสัตว์เป็นอย่างดี และเลือกใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมเพื่อให้มีเผ่าพันธุ์สืบต่อไป เพราะสัตว์หลายชนิดเหมาะนำมาเป็นอาหาร เช่น ปลา ไก่ เป็ด นกกระจอกเทศ
2. การกระทำต่อสัตว์ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถควบคุมได้ ไม่ทารุณและทรมาณ แต่เราก็ยังเห็นการนำช้างมาเดินตามถนนในกรุงเทพฯ หรือกีฬาการตกปลา
3. มีความเข้าใจในการกระทำที่มีต่อสัตว์ดี มีความรับผิดชอบและรู้ถึงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในทุกกรณีที่น่าสัตว์ไปก่อให้เกิดประโยชน์ ให้เป็นการพึ่งพากันระหว่างคนและสัตว์
4. เชื่อว่าสัตว์ทุกชนิดมีชีวิตและความรู้สึกเหมือนเช่นคน สัตว์มีเกิดแก่เจ็บตายและอารมณ์เช่นเดียวกับมนุษย์ สัตว์ต้องการความเมตตา รวมไปถึงการแสดงออกซึ่งความรัก ความเป็นเจ้าของและการได้รางวัล เป็นการแสดงออกของการปฏิบัติต่อสัตว์ด้วยความเมตตาและไม่ขัดต่อความรู้สึกของสังคมว่าสัตว์ถูกเอาเปรียบ หรือเป็นเหมือนวัตถุของเล่น หรือให้ของขวัญวันเกิดเป็นลูกสุนัข
5. ต้องปกป้องคุ้มครองสัตว์ต่าง ๆ เช่นการให้วัคซีน ที่อยู่อาศัยสะอาด การขนย้าย วัสดุอุปกรณ์ในการเลี้ยง การจัดสถานที่และสภาพแวดล้อม เทคนิคในการเลี้ยงไม่ให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวด ความเครียด หรือความทุกข์ทรมาน สัตว์ป่าหลายชนิดถูกฆ่าเพื่อประโยชน์อื่น ๆ เช่น ขุนตีนหมี สมอลิง อวัยวะเพศของเสือ แม้จะมีกฎหมายคุ้มครอง แต่การลักลอบขายยังไม่เข้มแข็ง และถูกเพิกเฉยอยู่เสมอ
6. จัดให้มีน้ำ อาหาร ที่พอเพียง แก่สัตว์ป่าที่นำมาเลี้ยงไว้ที่บ้าน
7. การเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการวิจัยต้องได้มาตรฐาน และมีจรรยาบรรณตามประกาศอย่างเคร่งครัด เช่น การขนส่ง ภาชนะบรรจุมั่นคงแข็งแรงป้องกันการหลบหนีได้ ไม่คับแคบ สถานที่เลี้ยงสะอาด มีการป้องกันการติดเชื้อ ควบคุมอุณหภูมิได้ แสงแดดดี ระบายถ่ายเทอากาศดี อาหารและน้ำสะอาด พอเพียงเหมาะกับสัตว์แต่ละชนิด มีเจ้าหน้าที่ดูแลสัตว์อย่างดี เพื่อการทดลอง และเมื่อสัตว์ตายต้องมีการกำจัดซากสัตว์ด้วยวิธีเผา รวมทั้งการทำลายสิ่งปฏิภูลต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้ต้องมีงบประมาณในการดำเนินการอย่างพอเพียงและต่อเนื่อง ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ทั้งจากคณะกรรมการจากทั้งภายในและภายนอก

8. เคารพต่อกฎหมายของบ้านเมือง และการอนุรักษ์สัตว์ป่าอย่างเคร่งครัดในส่วนนี้คงพูดให้ชัดเจนไม่ได้ เพราะไม่เคยเลี้ยงสัตว์ป่า ไม่เคยทำวิจัยในสัตว์ทดลอง และไม่เคยทำธุรกิจค้าสัตว์เลย แต่ต้องกล่าวถึง เพราะขณะนี้ มีโรคที่เรียกว่า “ซาร์” และ “ไข้หวัดนก” ที่ยังมีความสับสนมากในการวินิจฉัยดูแลรักษาและมีอันตรายถึงชีวิต

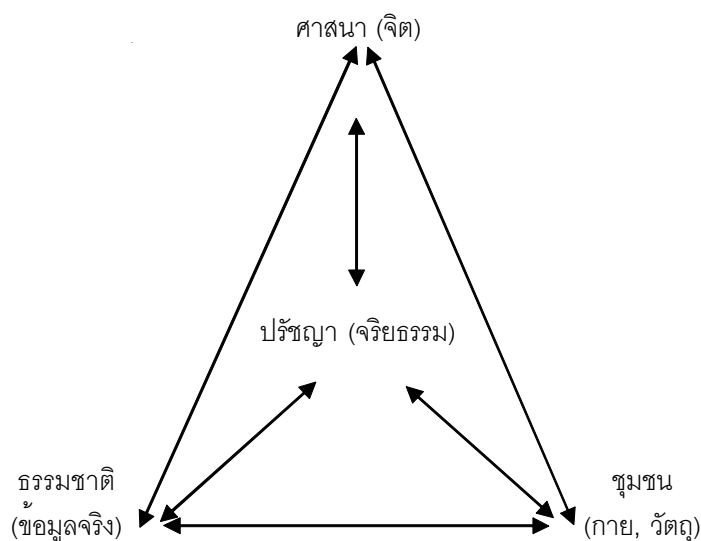
“ไข้หวัดนก” เกี่ยวข้องกับนกป่าที่ย้ายถิ่นในฤดูหนาว แล้วนำเชื้อไวรัสที่ทำให้เกิดโรคติดมาด้วย ทำให้นกบ้าน ไก่เลี้ยง สัตว์ป่า และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ เป็นโรค รวมถึงคนก็ถึงตายได้เพราะ “ไข้หวัดนก” นี้

ประเทศไทยได้ผลกระทบอย่างเต็มที่ทั้งทางด้านความรู้สึกและการประกอบอาชีพประจำวันของคนในสังคม ทำให้คนทำมาหากินลำบาก เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรง จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถรักษา และควบคุมโรคนี้ได้ มีการพยากรณ์ไว้ว่า “ไข้หวัดนก” เป็นหายนะที่ใหญ่หลวงในทศวรรษนี้ที่เกิดแก่มวลมนุษยชาติโดยทั่วไป จะมีความร้ายแรงยิ่งกว่าโรคเอดส์หรือภัยจากธรรมชาติใด ๆ ทั้งสิ้น

ความคาดหวังของ COMEST ในอนาคต

World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology พยายามทำให้คนในอนาคต ตระหนักถึงจริยธรรมเกี่ยวกับสัตว์ ให้ยั่งยืนได้อย่างไร และให้มีการนำไปใช้อย่างไรจึงจะเกิดผล เป็นเรื่องที่ UNESCO จะบรรจุลงในแผนการศึกษาได้อย่างไร จริงอยู่การพูดคุยกันในวันนี้คงไม่ทำให้ความคิดของคนเกี่ยวกับทัศนคติ ด้านจริยธรรมในสัตว์มีผลในทันทีอะไรคือดี อะไรมีผลเสียหายเป็นผิด แต่การกระตุ้นให้เด็กในวันนี้ได้คิดในสิ่งที่ดี ๆ กับสัตว์ทำให้เด็กเกิดความเชื่อถึงการกระทำ และผลกระทบต่อสัตว์ UNESCO มีความรับผิดชอบด้านการศึกษา อาจให้ทุนแก่ครูจัดอบรมสัมมนา จัดชั่วโมงการสอน ถายทอดการอบรมจากครูไปสู่นักเรียน ให้นักเรียนได้เกิดความคิด เขียนรายงาน และประเมินผลของรายงานทุกชิ้นอย่างละเอียดก็เป็นแนวทางหนึ่งที่เคยพูดกันไว้ ทั้งนี้เมื่อนำไปปฏิบัติแล้ว ควรสอนได้ทุกขั้นตอน ชัดเจน ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ทำได้อย่างมีอิสระ ให้แต่ละแห่งพิจารณาดำเนินการเอง ไม่เป็นการสั่งงานจากผู้บังคับบัญชา แต่ทำให้ทุกคนเป็นหุ้นส่วนเจ้าของงานเท่า ๆ กัน

กรอบความคิด

ศาสนา มีจุดประสงค์ให้คนทำความดี ให้เกิดการหลุดพ้น (นิพพาน) หรือได้อยู่กับพระเจ้า
 ปรัชญา (จริยธรรม) ประสงค์ให้คนทำความดี ผลของความดีทำให้ชีวิตมีความสุข
 ชุมชน ที่เป็นประชาธิปไตยหรือระบบอื่น ต้องการให้สังคมมีวัตถุประสงค์อย่างเหมาะสม เช่น อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย
 ยารักษาโรค เพื่อให้กายมีความสุข เป็นการสร้างวัตถุประสงค์เพื่อเอาชนะธรรมชาติ
 ธรรมชาติ มีความคงทนที่สุด มีกลางวัน กลางคืน หนาว ร้อน เป็นเรื่องของดิน น้ำ ลม ไฟ และเกลือแร่ธาตุ
 ที่มีข้อมูลที่แน่แท้ ชัดเจน ทั้งที่พบได้บ้างแล้ว และยังไม่รู้อีกมาก
 ถ้าชุมชนตกต่ำ ก็จะดึงศาสนาให้ตกต่ำไปด้วย ถ้าชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปเกินสมดุล ธรรมชาติ
 ก็ถูกทำลายไปมาก ในที่สุดธรรมชาติหรือศาสนาก็จะสนองกลับชุมชนอย่างไร้สายสุด ๆ เช่นกัน เพื่อให้ธรรมชาติกับ
 ศาสนาอยู่ได้ คนในชุมชนหลายกลุ่มอาจไม่ยึดติดกับศาสนา แต่มีจิตใจแน่วแน่ในการทำ ความดี มีจริยธรรมดี
 ไม่ยึดว่าเป็นคำสั่งสอนของศาสนา ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องทางปรัชญา จะใช้คำว่าศาสนาหรือจริยธรรม และสามารถอธิบาย
 เป็นแนวถูกศรัทธาตามรูป

เอกสารอ้างอิง

1. คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คู่มือคุณภาพ QM-VET-01 19 กุมภาพันธ์ 2546
2. Third Session of the World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST). Rio de Janeiro, Brazil, 1-4 December 2003.
3. ANIMAL PEOPLE: <http://www.animalpeoplenews.org>
4. Windiyarningsih C, Wilde H, Meslin FX, Suroso T, Widroso HS. The rabies epidemic on Flores Island, Indonesia (1988-2003). J Med Assoc Thai 2004; 87: 1389-93.
5. Hemachudha T. Rabies and dog population control in Thailand: Success or failure? J Med Assoc Thai 2005; 88: 120-3.
6. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แนวทางปฏิบัติ จรรยาบรรณนักวิจัย สภาวิจัยแห่งชาติ กันยายน 2541: 8-9.
7. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จรรยาบรรณการใช้สัตว์ สภาวิจัยแห่งชาติ กันยายน 2542: 1-13: <http://www.nrct.go.th/~animal/intro2.htm> 18/10/2547.
8. Hay T. SEATTLE POST - INTELLIGENCER. In the global village, kids every where meet at "Sesame" and Main. http://seattlepi.nwsorce.com/tv/203882-sesame_16.html 18/12/47.
9. คณะกรรมการบริหารศูนย์สัตว์ทดลอง คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คู่มือการใช้สัตว์ทดลอง, 2544: 1-7.
10. ปฏิญญาสัตว์แพทย์ ประมวลจรรยาบรรณสัตวแพทย์ พบ.ควบคุมการบำบัดโรคสัตว์ พบ.สถานพยาบาลสัตว์ พบ.ควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พบ.ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบ.โรคระบาดสัตว์ พบ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า อนุสัญญาว่าด้วยการค้าพืชและสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ระหว่างประเทศ (C.I.T.E.S.) สมาคมสัตวแพทย์ผู้ประกอบการบำบัดสัตว์แห่งประเทศไทย 15 มิถุนายน 2535.
11. ศิรินารถ ใจมั่น. ความสอดคล้องของกฎหมายไทยกับกฎเกณฑ์ของเกดต์ การศึกษาวิเคราะห์ 2538.
12. ชูชัย อังศุธรชัยสี. คู่มือพนักงานเจ้าหน้าที่ พบ.ยา 2510 กองควบคุมยาสัตว์ กรมปศุสัตว์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, 2544.
13. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รายงานการสัมมนาพิจารณาร่างจรรยาบรรณการใช้สัตว์ กรุงเทพฯ: โรงแรมรามากรเด็น 11 พฤษภาคม 2542.
14. การเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ในทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย.
15. Council for International Organization of Medical Science (CIOMS). International Guiding Principles for Biomedical Research Involving Animals. Geneva, Switzerland, 1985.